

Begravelseskikke – Sørgebrættet

Af Anders Futtrup

Beskæftiger man sig med begravelseskikke ud fra en historisk interesse, kan det ske, man falder i staver over ordet skikke.

Ordet kan bruges i mange sammenhænge. Ulla Albreck kan i Dansk Synonym Ordbog nævne mange eksempler, som jeg ikke her skal komme ind på.

For mig vil det være sådan at ordet skikke anvendes i forbindelse med de normer et folk, en egn har haft. Når et menneske forlader denne jord, så kan det gå an at sige, at ordet skikke har noget at gøre med hvad man plejer, hvad der har været hævd, sædvane eller tradition.

Denne artikel skal hovedsagelig omhandle det begreb, der hedder Sørgebræt. Et bræt, der har været i anvendelse ved begravelser. Det var provst Jacob Holdt, Fåborg, der for nogle år siden omtalte over for mig, at man i Fåborg Kirke havde haft en kuriositet. (Holdts udtryk).

Denne mærkværdighed var et Sørgebræt. Noget billede af dette bræt fra Fåborg er endnu ikke dukket op. Det samme er tilfældet i anekssognet Årre, hvor flere dog bekræfter, at der har været et sørgebræt oppe i korbuen ved begravelser. Hvorfor skikken var indført, og hvorfor den ikke anvendtes mere, vidste ingen. Hvad angår skikkens ophør, kunne det tænkes at være en eventuel brandfare. Skikkens indførelse skal jeg senere komme ind på.

Der gik et par år efter samtalen med provst Holdt, før jeg hørte at skikken også havde været anvendt andre steder i amtet, bl.a. i Ølgod.

Ifølge den undersøgelse, som Nationalmuseet i sin tid havde, beskrives et sørgebræt således: »Et bræt, pyntet over triumfbuen med lys, sorte papirbånd fra den ene lysekronen til den anden«¹.

Ved et møde i Ål blev det oplyst, at sørgebræt har været anvendt både i Janderup og i Billum. Den nuværende sognepræst for de to sogne, Lise Hindsholm, bekræfter forlydende om sørgebrættets tilstedeværelse indtil midten af 1960'erne².

Lise Hindsholm meddelte også at den tidligere graver, Gert Andersen, har oplyst følgende: »Sørgebræt var i brug i 1967, og der plejede at stå to trearmede lysestager på det, og det var pyntet med gran og blomster og sørgefleur. Lysene var blevet afskaffet straks i den foregående præsts embedstid og et års tid efter blev sørgebrættet taget ud af brug«.

Lise Hindsholm skriver endvidere: »Om udviklingen i Billum har været noget lignende ved jeg ikke bestemt, men det kan man jo tænke sig. I al fald siger ældre mennesker, at de tydeligt kan huske det. En havde været med til en begravelse, hvor de nær havde glemt »æ fjæl«.

Viggo Mikkelsen, Janderup Sognearkiv, oplyser i et brev følgende: »Jeg har forespurgt tre personer, om der har været sørgebræt anbragt her i korbuen ved begravelser, og alle tre personer har svaret, at det havde der været. Det var pyntet med løv og gran samt blomster og trearmede lysestager«³.

Vester Starup Kirke med sørgebræt og sørgeflor. (Foto: Gunnar Kristensen)

Muligvis er der andre steder i amtet, hvor et sørgebræt har været i anvendelse, men det har jeg p.t. ingen kendskab til.

I hvert fald et sted benyttes sørgebrættet den dag i dag ved begravelser, nemlig i Vester Starup. I daglig tale benævnes det vistnok blot som »brættet«.

Lis Møller Hundebøl bekræfter tilstedeværelsen af et sørgebræt i et brev af 27. juli 1987. Heri beskriver hun, hvad hun kalder »en hel speciel kirkepynningsskik ved begravelser« og nævner at der i korbuen er anbragt »en sort bjælke«. Endvidere nævner hun lys, blomster og sørgeflor, som stort set anskueliggøres ved Gunnar Kristensens nutidige billede af sørgebrættet i anvendelse ved en begravelse.

Tidligere sognepræst i Vester Starup, Knud Høgsbro Østergaard, har i en beretning om kirken bl.a. skrevet: »Mellem de to romanske nordvinduer hænger et krucifiks, som oprindelig har hængt i korbuen, støttet af en tværbjælke, som har hvilet på karmstenene. ... Endnu, når der er begravelse i kirken, anbringer man et bræt på dette sted og pynter det med grangrene langs forkanten. På brættet anbringer man to lystager og under dem hver et kors bundet af grangrene. Når der var bryllup i kirken, bandt brudens veninder en guirlande af blomster og blade og slyngede dem i bugtninger om nogle søm i væggen.

Hvor gamle disse traditioner er, kan jeg ikke sige noget om.« Dog har Knud Høgsbro Øster-

Sørgebræt i Nr. Bork Kirke i Ringkøbing Amt. Det nyeste kors afløste et tidligere, som efter al sandsynlighed blev anvendt første gang i 1936 ved en ung mands begravelse. (Foto: Privateje).

gaard gjort sig sine tanker om sørgebrættets op-
rindelse.

Takket være graver Søren Nielsen i Vester Starup, der har været til stor hjælp, kom jeg i forbindelse med skoleinspektør Henry Lauridsen, Stenderup. Lauridsen fortalte, det var Østergaards formodning, at placeringen af sørgebrættet går helt tilbage til reformationens første tid, da man tog lægmandskorset væk fra triumfbuen.

Ved det føromtalte møde i Ål blev det oplyst, at der lige uden for amtets dør i Nr. Bork i Ringkøbing Amt stadig er et sørgebræt i brug. Dette bekræftedes af sognepræst Marianne Østergaard Petersen og graver Henning Jensen. Sidstnævnte fortalte også at det gamle bræt var

i en sørgelig forfatning, så man havde bestilt et nyt. I Nr. Bork kalder man sørgebrættet for »æ kors«.

Hvorfor kaldes sørgebrættet i Nr. Bork for »æ kors«? En forklaring kan være en hentydning til det katolske korbuekrucifiks, eller som det også kaldes, lægmandskrucifiks.

Om dette oplyser Johan Exner: »Korbuekrucifiks eller lægmandskrucifiks, et stort krucifiks, ophængt i eller over korbuen, så det vender mod menigheden. Det hører til en af de ældste genstande i kirkerne, fordi kor og skib i middelalderen næsten var adskilt af en mur eller et gitter, så menigmand ikke kunne se alteret. Lægmandskrucifikset hang over lægmandsalteret, anbragt foran korbuen, hvor messen blev

læst for menigmand, mens kanniker eller munke samledes til messe eller tidebøn i højkoret. Skikken holdt sig til reformationen og mange korbuekrucifikser er bevaret i kirkerne, ofte på den oprindelige plads, selv om mur eller gitter er faldet. Korbuekrucifikset kan være flankeret af sidefigurer³. Bl.a. i Højer har man i følge ovennævnte bog bevaret en korbuekrucifiksgruppe.

Det kan hændes at de, der i sin tid fandt det betimeligt at opsætte et sørgebræt i korbuen, ikke anede noget om krucifiksets historie. Ej heller, ifølge Martin A. Hansen »at rundbuen var engang et kejserligt triumfsymbol«⁶.

Samme sted skriver Martin A. Hansen også: »Portalen som magtsymbol går lige over i kristen kunst. Nu er den billede på Guds almagt, Kristi sejr over døden. I kristen symbolik ses buen over Kristi billed eller hans symboler, livstræet, vinranke, rose, lam eller kors.«

Måske har disse oplysninger været ukendte for sørgebrættets foregangsmænd. Vi kender dem ikke, så det kan være, de blot har set, at nabokirken har stillet an med bræt, lys og sorte farver ved begravelse, og så har man følt trang til at efterligne denne skik. Hvis jeg skal fortsætte min gætteleg så kan jeg drømme mig til, at en eller anden oplyst kirkegænger har læst noget om »at fra enhver plads i kirkeskibet kunne kirkegænger se et stort trækrucifiks, som hvilede på en tværbjælke under korbuen«⁴.

Jeg slutter min gætteleg her og må konstatere som Knud Høgsbro Østergaard, at »hvor gammel traditionen (sørgebrættet) er, ved jeg ikke noget om.«

Det må siges at være et magert resultat efter megen læsning og spørgen. Men sådan er vel vilkårene, når der skal graves i de gamle skikke. Man bliver aldrig færdig med at søge for at finde.

Lægmandskrucifiks i Vester Starup kirke. (Foto: Privateje).

Kilder

1. Nationalmuseets undersøgelser i Ølgod. NEU 1501.
2. Brev fra Lise Hindsholm i Janderup 12.03.1996.
3. Brev fra Viggo Mikkelsen i Janderup. 10.06.1996.
4. G. Jørgensen: Fra bispernes og munkenes tid s. 85.
5. 400 danske landsbykirker s. 136.
6. Martin A. Hansen. Orm og tyr s. 330.

Anders Futtrup. f. 1921, pastor emeritus. Højvangs Parkvej 27. 6700 Esbjerg

Har tidligere skrevet artikler i Fra Ribe Amt om begravelsesskikke. Fra Ribe Amt 1994,1995, 1996.